

BOSHLANG‘ICH TA‘LIM JARAYONIDA IQTIDORLI VA BO‘SH O‘ZLASHTIRUVCHI O‘QUVCHILAR BILAN QO‘SHIMCHA MASHG‘ULOTLARNI TASHKIL ETISH

Qarshiyev Pardaql Ovlavevich

*Shahrisabz tuman Ommog‘on qishlog‘i 69-umumta‘lim maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada boshlang‘ich ta‘lim jarayonida iqtidorli va bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tashkil etishning pedagogik ahamiyati yoritiladi. Unda o‘quvchilarning individual qobiliyatlari, bilim darajasi, qiziqishlari va o‘zlashtirish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta‘lim-tarbiya jarayonini samarali yo‘lga qo‘yish masalalari tahlil qilinadi. Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlashda ularning ijodiy fikrlashi, mustaqil izlanishi va fanlarga bo‘lgan qiziqishini rivojlantirish muhimligi asoslanadi. Shuningdek, bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan qo‘shimcha mashg‘ulotlar tashkil etish orqali bilimlardagi bo‘shliqlarni bartaraf etish, o‘quv motivatsiyasini oshirish hamda ularni ta‘lim jarayoniga faol jalb etish yo‘llari ko‘rsatib beriladi. Maqolada differensial va individual yondashuv asosida qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tashkil etishning samarali shakl va metodlari haqida ilmiy-amaliy fikrlar bayon etiladi.*

Kalit so‘zlar: *boshlang‘ich ta‘lim, iqtidorli o‘quvchilar, bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar, qo‘shimcha mashg‘ulot, individual yondashuv, differensial ta‘lim, o‘quv motivatsiyasi, pedagogik jarayon, ta‘lim samaradorligi.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается педагогическое значение организации дополнительных занятий с одарёнными и слабоуспевающими учащимися в процессе начального образования. Особое внимание уделяется учёту индивидуальных способностей, уровня знаний, интересов и учебных возможностей младших школьников. Обосновывается необходимость развития творческого мышления, самостоятельной познавательной активности и устойчивого интереса к учебным предметам у одарённых учащихся. Вместе с тем раскрываются пути устранения пробелов в знаниях, повышения учебной мотивации и активного вовлечения слабоуспевающих учащихся в образовательный процесс посредством дополнительных занятий. В статье анализируются эффективные формы и методы организации дополнительных занятий на основе индивидуального и дифференцированного подходов.*

Ключевые слова: *начальное образование, одарённые учащиеся, слабоуспевающие учащиеся, дополнительные занятия, индивидуальный подход, дифференцированное обучение, учебная мотивация, педагогический процесс, эффективность обучения.*

Annotation: *This article discusses the pedagogical significance of organizing additional classes for gifted and low-achieving pupils in the process of primary education. The study focuses on the importance of taking into account pupils' individual abilities, level of knowledge, interests and learning opportunities. It emphasizes the need to develop creative thinking, independent learning skills and subject-related interests among gifted pupils. At the same time, the article highlights ways to eliminate gaps in knowledge, increase learning motivation and actively involve low-achieving pupils in the educational process through additional lessons. The paper also presents scientific and practical views on effective forms and methods of organizing additional classes based on individual and differentiated approaches.*

Keywords: *primary education, gifted pupils, low-achieving pupils, additional classes, individual approach, differentiated instruction, learning motivation, pedagogical process, educational effectiveness.*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini aniqlash, ularning qobiliyat va ehtiyojlariga mos ta'limiy yondashuvlarni ishlab chiqish hamda o'quv faoliyatida faol ishtirok etishini ta'minlashdan iborat. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichi bola shaxsining intellektual, axloqiy, ijtimoiy va ijodiy rivojlanishida muhim poydevor vazifasini bajaradi. Bu davrda o'quvchilarda o'qishga qiziqish, mustaqil fikrlash, muloqotga kirishish, bilimlarni amaliyotda qo'llash kabi ko'nikmalar shakllana boshlaydi. Shu sababli boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonini faqat umumiy dastur asosida olib borish yetarli bo'lmay, balki o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi, o'zlashtirish sur'ati va shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda tashkil etish zarur hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflarda tahsil olayotgan o'quvchilar o'z qobiliyati, tafakkur tezligi, bilimlarni qabul qilish darajasi va mustaqil ishlash ko'nikmalariga ko'ra bir-biridan farq qiladi. Ayrim o'quvchilar o'quv materiallarini tez va chuqur o'zlashtirib, qo'shimcha bilim olishga intilsa, ayrimlarida esa mavzuni tushunish, eslab qolish, fikrni ifodalash yoki topshiriqni mustaqil bajarishda qiyinchiliklar kuzatiladi. Shunday holatlarda o'qituvchining vazifasi faqat dars jarayonini tashkil etish bilan cheklanmaydi, balki har bir o'quvchining o'quv imkoniyatini rivojlantirish, iqtidorli bolalarning salohiyatini qo'llab-quvvatlash hamda bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarga metodik yordam ko'rsatishdan ham iborat bo'ladi.

Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashda qo'shimcha mashg'ulotlarning o'rni alohida ahamiyatga ega. Chunki bunday o'quvchilar standart dars materiallari bilan cheklanib qolmay, yanada murakkab, ijodiy va mantiqiy topshiriqlarga ehtiyoj sezadilar. Ular bilan tashkil etiladigan qo'shimcha mashg'ulotlar o'quvchilarning tafakkur doirasini kengaytirish, mustaqil izlanishga yo'naltirish, fan olimpiadalari, tanlovlar va ijodiy

loyihalarga tayyorlash imkonini beradi. Bunda o'quvchining tabiiy qiziqishi va qobiliyatini to'g'ri yo'naltirish, unda o'z ustida ishlash, muammoni tahlil qilish va yangicha yechim topish ko'nikmalarini shakllantirish muhim hisoblanadi.

Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish esa ta'lim jarayonidagi muhim pedagogik muammolardan biridir. Bunday o'quvchilarda bilimdagi bo'shliqlar, dars materialini sekin o'zlashtirish, o'ziga ishonchsizlik, o'quv motivatsiyasining pasayishi kabi holatlar uchrashi mumkin. Agar bu jarayon o'z vaqtida aniqlanmasa va zarur pedagogik yordam ko'rsatilmasa, o'quvchining keyingi ta'lim bosqichlarida ham o'zlashtirishda qiyinchiliklar yuzaga keladi. Shu bois bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan individual yondashuv asosida qo'shimcha ishlash, mavzularni soddalashtirib tushuntirish, takrorlash, mustahkamlash va rag'batlantirish metodlaridan foydalanish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, boshlang'ich ta'limda iqtidorli va bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan qo'shimcha mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etish orqali ta'lim jarayonida differensial va individual yondashuvni kuchaytirish mumkin. Bu esa, bir tomondan, iqtidorli o'quvchilarning intellektual va ijodiy salohiyatini rivojlantirishga, ikkinchi tomondan, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarning bilimdagi kamchiliklarini bartaraf etib, ularni faol o'quv jarayoniga jalb etishga yordam beradi. Natijada sinfdagi umumiy ta'lim sifati oshadi, o'quvchilar o'rtasida sog'lom raqobat, hamkorlik va o'zaro yordam muhiti shakllanadi.

Shuningdek, qo'shimcha mashg'ulotlar o'qituvchiga o'quvchilarning individual xususiyatlarini chuqurroq o'rganish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash, mos metod va topshiriqlarni tanlash imkonini beradi. Bunday mashg'ulotlar oddiy takrorlash jarayoni emas, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyat shakli sifatida qaralishi lozim. Unda interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, muammoli vaziyatlar, ijodiy topshiriqlar, kichik guruhlarda ishlash, individual kartochkalar va mustaqil mashqlar samarali qo'llanilishi mumkin.

Demak, boshlang'ich ta'lim jarayonida iqtidorli va bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan qo'shimcha mashg'ulotlarni tashkil etish bugungi ta'lim amaliyotida muhim ilmiy-metodik ahamiyatga ega. Mazkur maqolada aynan shu jarayonning pedagogik asoslari, samarali shakl va metodlari, o'quvchilarning individual rivojlanishiga ta'siri hamda boshlang'ich sinf o'qituvchisining bu boradagi metodik faoliyati yoritiladi.

ASOSIY QISM

Boshlang'ich ta'lim jarayoni o'quvchi shaxsining keyingi intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishi uchun asosiy poydevor vazifasini bajaradi. Aynan shu bosqichda bolaning bilim olishga bo'lgan munosabati, o'quv faoliyatiga qiziqishi, mustaqil fikrlashga intilishi, nutqiy faolligi va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalari shakllanadi. Shu

sababli boshlang'ich sinf o'qituvchisining faoliyati faqatgina o'quv dasturidagi mavzularni o'rgatish bilan cheklanmaydi, balki har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini aniqlash, ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etish va shaxsiy rivojlanishiga metodik yordam ko'rsatishni ham o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'zlarining psixologik, intellektual va ijtimoiy xususiyatlari jihatidan bir-biridan farqlanadi. Bir guruh o'quvchilar dars materialini tez anglaydi, mustaqil fikrlaydi, berilgan topshiriqlarni ijodiy bajaradi va qo'shimcha bilim olishga intiladi. Bunday o'quvchilar iqtidorli o'quvchilar sifatida pedagogik jihatdan alohida e'tibor talab etadi. Boshqa bir guruh o'quvchilar esa mavzuni o'zlashtirishda sekinlik, fikrni ifodalashda tortinchoqlik, topshiriqlarni bajarishda qiyinchilik, eslab qolish va amaliy qo'llashda sustlik kabi holatlarni namoyon etadi. Bunday o'quvchilar bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar qatoriga kiradi. Har ikki guruh bilan ishlashda qo'shimcha mashg'ulotlarni to'g'ri tashkil etish ta'lim sifatini oshirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Iqtidorli o'quvchilar bilan ishlashning asosiy maqsadi ularning mavjud salohiyatini yanada rivojlantirish, ijodiy va tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish, mustaqil izlanish faoliyatiga yo'naltirishdan iborat. Iqtidorli bola ko'pincha oddiy darsdagi topshiriqlarni tez bajaradi, yangi bilimlarni mustaqil o'zlashtirishga harakat qiladi, savollar beradi, muammoli vaziyatlarga qiziqadi va o'z fikrini erkin ifodalashga intiladi. Agar bunday o'quvchilar bilan alohida ishlanmasa, ularning qiziqishi pasayishi, dars jarayonida zerikish holatlari paydo bo'lishi mumkin. Shuning uchun qo'shimcha mashg'ulotlarda iqtidorli o'quvchilarga murakkablashtirilgan topshiriqlar, ijodiy mashqlar, mantiqiy masalalar, loyiha ishlari, mustaqil izlanishga asoslangan vazifalar berilishi maqsadga muvofiqdir.

Iqtidorli o'quvchilar bilan tashkil etiladigan qo'shimcha mashg'ulotlarda fanlararo bog'liqlik, muammoli ta'lim, tadqiqotchilik faoliyati va ijodiy yondashuvga alohida e'tibor qaratish lozim. Masalan, ona tili darslarida iqtidorli o'quvchilarga matn asosida mustaqil savollar tuzish, hikoya davom ettirish, maqol va iboralar asosida kichik matn yaratish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Matematika darslarida esa murakkabroq mantiqiy masalalar, turli yechimga ega topshiriqlar, amaliy hayotiy vaziyatlarga asoslangan masalalar orqali ularning tafakkuri rivojlantiriladi. Tabiiy fanlar bo'yicha kuzatish, tajriba, kichik loyiha va taqdimotlar tayyorlash o'quvchining izlanish ko'nikmasini mustahkamlaydi.

Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlash esa boshqa metodik yondashuvni talab qiladi. Bunday o'quvchilar bilan qo'shimcha mashg'ulotlarning asosiy vazifasi ularning bilimlaridagi bo'shliqlarni aniqlash va bosqichma-bosqich bartaraf etishdan iborat. Bo'sh o'zlashtirishning sabablari turlicha bo'lishi mumkin: o'quv materialini yetarli darajada tushunmaslik, darsga qiziqishning pastligi, oilaviy muhit ta'siri,

psixologik ishonchsizlik, nutqiy rivojlanishdagi sustlik, xotira va diqqatning yetarli shakllanmaganligi yoki o'qitish metodlarining o'quvchiga mos kelmasligi. Shuning uchun bunday o'quvchilar bilan ishlashda avvalo qiyinchilik sababini to'g'ri aniqlash muhimdir.

Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan qo'shimcha mashg'ulotlarda mavzularni soddalashtirib tushuntirish, ko'rgazmali vositalardan foydalanish, qisqa va aniq topshiriqlar berish, takrorlash va mustahkamlashga keng o'rin ajratish zarur. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun ko'rgazmalilik, o'yin elementlari, rangli kartochkalar, rasmlar, predmetlar, jadval va sxemalar asosida ishlash samarali natija beradi. Chunki bu yoshdagi bolalar abstrakt tushunchalarni to'liq anglashda qiynalishi mumkin, ammo ular ko'rish, eshitish va amaliy bajarish orqali bilimlarni yaxshiroq o'zlashtiradilar.

Qo'shimcha mashg'ulotlar jarayonida individual yondashuv muhim o'rin tutadi. Har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi, bilim darajasi, o'zlashtirish sur'ati va psixologik holatini hisobga olgan holda topshiriqlar tanlanishi kerak. Iqtidorli o'quvchiga oddiy takroriy topshiriqlar berish uning rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin. Aksincha, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchiga haddan tashqari murakkab vazifa berish unda o'ziga ishonchsizlikni kuchaytiradi. Shu bois o'qituvchi topshiriqlarni darajalab berishi, ya'ni oson, o'rtacha va murakkab bosqichlarga ajratishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Differensial yondashuv ham qo'shimcha mashg'ulotlarni samarali tashkil etishning asosiy shartlaridan biridir. Differensial yondashuvda o'quvchilar bilim darajasi va o'quv ehtiyojlariga ko'ra guruhlarga ajratiladi. Bunda iqtidorli o'quvchilar bilan chuqurlashtirilgan va ijodiy topshiriqlar asosida ishlansa, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan takrorlash, tushuntirish, mustahkamlash va amaliy mashqlar bajarishga ko'proq e'tibor qaratiladi. Bunday yondashuv sinfdagi barcha o'quvchilarni bir xil shaklda emas, balki ularning imkoniyatlariga mos tarzda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Qo'shimcha mashg'ulotlarning samaradorligi ularning rejalashtirilishiga ham bog'liq. Mashg'ulotlar tasodifiy yoki faqat darsdan keyingi oddiy takrorlash shaklida emas, balki aniq maqsad, vazifa, metod va kutilayotgan natijalarga asoslangan holda tashkil etilishi lozim. O'qituvchi avvalo qaysi o'quvchi bilan qanday yo'nalishda ishlash kerakligini aniqlashi, unga mos individual yoki guruh rejasi tuzishi, mashg'ulot mazmunini o'quvchining ehtiyojiga moslashtirishi kerak. Masalan, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchi uchun "o'qish tezligini oshirish", "matn mazmunini tushunish", "sonlarni qo'shish va ayirishni mustahkamlash" kabi aniq maqsadlar qo'yilishi mumkin. Iqtidorli o'quvchi uchun esa "ijodiy matn yaratish", "mantiqiy masalalarni yechish", "mustaqil loyiha tayyorlash" kabi rivojlantiruvchi vazifalar belgilanadi.

Boshlang'ich sinflarda qo'shimcha mashg'ulotlarni tashkil etishda o'yin texnologiyalaridan foydalanish alohida ahamiyatga ega. O'yin bola uchun tabiiy faoliyat turi bo'lib, u orqali o'quvchi bilimlarni osonroq qabul qiladi, darsga qiziqishi ortadi va faol ishtirok etadi. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar uchun didaktik o'yinlar mavzuni oson tushunishga yordam bersa, iqtidorli o'quvchilar uchun intellektual o'yinlar, topqirlik mashqlari, viktorinalar va musobaqalar ijodiy tafakkurni rivojlantiradi. Shu jihatdan qo'shimcha mashg'ulotlarda "Kim tez topadi?", "Mantiqiy zanjir", "So'zdan so'z yasash", "Masalani davom ettir", "Xatoni top" kabi mashqlar samarali qo'llanishi mumkin.

Shuningdek, interfaol metodlardan foydalanish qo'shimcha mashg'ulotlarning samaradorligini oshiradi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "B-B-B", "Kichik guruhlarda ishlash", "Savol-javob", "Muammoli vaziyat" kabi metodlar o'quvchilarni faollikka undaydi. Iqtidorli o'quvchilar bu metodlar orqali o'z fikrlarini kengroq ifodalash, tahlil qilish va yangi g'oyalar bildirish imkoniga ega bo'ladilar. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar esa guruhdagi faoliyat orqali tengdoshlaridan o'rganadi, o'z fikrini aytishga harakat qiladi va asta-sekin o'ziga bo'lgan ishonchni tiklaydi.

Qo'shimcha mashg'ulotlarda o'qituvchining rag'batlantiruvchi munosabati ham muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlashda tanqid, taqqoslash yoki salbiy baholashdan ko'ra, kichik yutuqlarni ham e'tirof etish, rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash samaraliroqdir. Chunki bunday o'quvchilar ko'pincha o'zlarini boshqalardan past deb his qiladilar. O'qituvchining mehribon, sabrli va ishonch bildiruvchi yondashuvi ularning o'quv faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Iqtidorli o'quvchilar uchun esa rag'batlantirish ularni yangi natijalarga erishishga, tanlov va olimpiadalarda qatnashishga, mustaqil izlanishga undaydi.

Boshlang'ich sinflarda iqtidorli va bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilar bilan ishlashda ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim hisoblanadi. O'qituvchi ota-onalarga farzandining o'quv faoliyatidagi kuchli va zaif tomonlarini tushuntirishi, uyda qanday yordam berish mumkinligi haqida tavsiyalar berishi lozim. Iqtidorli o'quvchilarning ota-onalari farzandiga qo'shimcha kitoblar, ijodiy mashg'ulotlar, to'garaklar va mustaqil izlanish uchun sharoit yaratishi kerak. Bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchilarning ota-onalari esa farzandini ortiqcha koyimasdan, muntazam mashq qilish, dars tayyorlash tartibini shakllantirish va ijobiy rag'batlantirishga e'tibor qaratishi zarur. Oila va maktab hamkorligi qo'shimcha mashg'ulotlarning natijadorligini oshiradi.

Qo'shimcha mashg'ulotlarning natijasini baholashda faqat yakuniy bahoga emas, balki o'quvchining o'sish dinamikasiga e'tibor berish lozim. Masalan, bo'sh o'zlashtiruvchi o'quvchi avval mustaqil bajara olmagan topshiriqni keyinchalik o'qituvchi yordami bilan yoki mustaqil bajara olsa, bu muhim yutuq hisoblanadi. Iqtidorli o'quvchining esa yangi g'oya ilgari surishi, murakkab masalani yechishi, ijodiy topshiriqni sifatli bajarishi uning rivojlanish ko'rsatkichi bo'la oladi. Shu sababli

baholash jarayonida diagnostik, formatif va rag‘batlantiruvchi yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Mazkur jarayonda o‘qituvchining kasbiy mahorati hal qiluvchi ahamiyatga ega. O‘qituvchi o‘quvchilarni kuzata olishi, ularning ehtiyojlarini aniqlashi, mos metodlarni tanlashi, mashg‘ulotni qiziqarli va samarali tashkil etishi zarur. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyachi, psixolog, tashkilotchi va yo‘naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi. Ayniqsa, iqtidorli va bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlashda pedagogik sezgirlik, individual yondashuv, metodik ijodkorlik va kommunikativ mahorat talab etiladi.

Umuman olganda, boshlang‘ich ta‘lim jarayonida iqtidorli va bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tashkil etish ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning individual rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va sinfdagi o‘quv muhitini yaxshilashga xizmat qiladi. Iqtidorli o‘quvchilar bilan ishlash ularning salohiyatini yuzaga chiqarishga yordam bersa, bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan tizimli ishlash ularning bilimdagi kamchiliklarini bartaraf etadi, o‘quv faoliyatiga qiziqishini oshiradi va o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi. Shu bois qo‘shimcha mashg‘ulotlar boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim-tarbiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralishi lozim.

XULOSA

Boshlang‘ich ta‘lim jarayonida iqtidorli va bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tashkil etish ta‘lim sifatini oshirishning muhim pedagogik shartlaridan biridir. Chunki boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilimlarni qabul qilish, o‘zlashtirish, mustaqil fikrlash, topshiriqlarni bajarish va ijodiy yondashish darajasiga ko‘ra bir-biridan farqlanadi. Shu sababli barcha o‘quvchilarga bir xil yondashish kutilgan natijani bermaydi. Ta‘lim jarayonida individual va differensial yondashuvni qo‘llash har bir bolaning o‘z imkoniyati darajasida rivojlanishiga sharoit yaratadi.

Iqtidorli o‘quvchilar bilan olib boriladigan qo‘shimcha mashg‘ulotlar ularning intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish, mustaqil izlanish ko‘nikmalarini shakllantirish va fanlarga bo‘lgan qiziqishini yanada oshirishga xizmat qiladi. Bunday o‘quvchilarga murakkablashtirilgan topshiriqlar, mantiqiy masalalar, ijodiy ishlar, loyiha va tadqiqot xarakteridagi vazifalar berilishi ularning bilim doirasini kengaytiradi hamda yangi natijalarga erishishga undaydi.

Bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tashkil etish esa ularning bilimlaridagi bo‘shliqlarni aniqlash va bartaraf etish, o‘quv motivatsiyasini kuchaytirish, o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday o‘quvchilar bilan ishlashda sabr-toqat, bosqichma-bosqich tushuntirish, ko‘rgazmali vositalardan foydalanish, takrorlash va rag‘batlantirishga asoslangan metodik yondashuv samarali hisoblanadi.

Umuman olganda, qo‘shimcha mashg‘ulotlar boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining metodik faoliyatida muhim o‘rin tutadi. Ular orqali o‘quvchilarni faollikka undash, bilim sifatini oshirish, sinfdagi ta‘limiy muhitni yaxshilash, iqtidorli bolalarni qo‘llab-quvvatlash hamda bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarga zarur pedagogik yordam ko‘rsatish imkoniyati yaratiladi. Shuning uchun boshlang‘ich ta‘limda qo‘shimcha mashg‘ulotlarni tizimli, maqsadli va ilmiy-metodik asosda tashkil etish bugungi ta‘lim amaliyotining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

TAVSIYALAR

1. Qo‘shimcha mashg‘ulotlarni o‘quvchilarning individual ehtiyojlari asosida rejalashtirish lozim. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi avvalo o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi, qobiliyati va o‘zlashtirishdagi qiyinchiliklarini aniqlashi kerak. Shundan so‘ng iqtidorli o‘quvchilar uchun rivojlantiruvchi, ijodiy va murakkablashtirilgan topshiriqlar, bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar uchun esa takrorlash, mustahkamlash va soddalashtirilgan mashqlar asosida alohida mashg‘ulot rejasi tuzilishi maqsadga muvofiqdir.

2. Mashg‘ulotlarda interfaol metodlar, didaktik o‘yinlar va ko‘rgazmali vositalardan keng foydalanish zarur. Qo‘shimcha mashg‘ulotlar oddiy takrorlash yoki savol-javob shaklida emas, balki o‘quvchilarni faollashtiradigan metodlar asosida tashkil etilishi kerak. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Kichik guruhlarda ishlash”, “Xatoni top”, “Mantiqiy zanjir”, “Kim tez topadi?” kabi metod va o‘yinlar o‘quvchilarning mavzuni yaxshiroq tushunishiga, mustaqil fikrlashiga hamda darsga qiziqishining ortishiga yordam beradi.

3. O‘qituvchi, ota-ona va o‘quvchi hamkorligini kuchaytirish tavsiya etiladi. Iqtidorli va bo‘sh o‘zlashtiruvchi o‘quvchilar bilan ishlash faqat maktabdagi mashg‘ulotlar bilan cheklanib qolmasligi lozim. Ota-onalar farzandining o‘quv faoliyatidagi yutuq va kamchiliklari haqida muntazam xabardor qilinishi, uy sharoitida qanday yordam berish mumkinligi yuzasidan metodik tavsiyalar olishi kerak. Maktab va oila hamkorligi o‘quvchining bilim olishga bo‘lgan munosabatini mustahkamlaydi hamda qo‘shimcha mashg‘ulotlarning samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: TDPU, 2006.
2. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003.
3. Mavlonova R., To‘rayeva O., Xoliqberdiyev K. Pedagogika. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
4. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2004.

5. G‘oziyev E.G‘. Ontogenez psixologiyasi. — Toshkent: Noshir, 2010.
6. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va uni o‘qitish metodikasi. — Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2006.
7. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. — Toshkent: Sano-standart, 2017.
8. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
9. Vigotsky L.S. Pedagogik psixologiya. — Moskva: Pedagogika, 1991.
10. Zankov L.V. O‘qitish va rivojlanish. — Moskva: Pedagogika, 1975.